

УДК 314.74

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ<http://orcid.org/0000-0003-1928-3138>

Лісовий Андрій Васильович, завідувач кафедри аудиту та економічного аналізу Університету державної фіскальної служби України, доктор економічних наук, професор, м. Ірпінь, e-mail: lisoviy@bigmir.net, +380956829532

<http://orcid.org/0000-0002-6079-9227>

Смутчак Зінаїда Василівна, доцент кафедри менеджменту, економіки та права Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету, кандидат економічних наук, доцент, м. Кіровоград, e-mail: zinulechka@ukr.net, +380675200720

Andrii Lisovyi, Head of the Department of Audit and economic analysis University of the State Fiscal Service of Ukraine, Doctor of Economics, Professor

Zinaida Smutchak, Associate Professor of the Department of Management, economics and law Kirovograd Flight Academy of National Aviation University, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

A. Lisovyi, Z. Smutchak. State policy of management of migration processes in the context of stabilization of national economy.

The methodological and practical aspects of improving the management of intensive interstate and internal migratory processes, the negative consequences of which are threatening the national economy are disclosed. Today migratory processes in Ukraine differently exert its influence in its demographic development, national economy, European and world markets, social and national security. This circumstance becomes especially urgent, as Ukraine has signed the Association Agreement with the European Union. The analysis and taking into account the current migration trends in our country in the context of Ukraine's participation in the European and world migratory space is considered as one of the important factors in the formation of state policy. Attention is emphasized on the tasks of the state migratory policy, ways and methods of regulation of external migrations of the population. The proposals on effective promising measures of the state policy of Ukraine on the ordering of migration processes are formulated. The decisive role in regulating labour migratory processes as a whole in Ukraine and in its individual regions belongs to the management of social and economic factors, such as conditions of life and work of people that may change as a result of redistribution of capital investments, wages funds, public funds consumption. It should be noted that under current conditions, the implementation of active demographic and migratory policy will be successful when the volumes, directions and structure of migratory flows and their regional peculiarities will be taken into account. Every year, the number of Ukrainian migrants increases. Ukraine is considered to be one of the largest donor countries of human resources. The problem is that in our country there is no statistics on the actual number of Ukrainian citizens who are abroad. There is also no real data on migration volumes. That fact distorts the picture of migratory processes in Ukraine, makes it impossible to regulate them effectively and requires more attention from the government on this problem, which determines the prospects for further research.

Лісовий А. В., Смуччак З. В. Державна політика управління міграційними процесами в контексті стабілізації національної економіки.

Розкрито методологічні та практичні аспекти вдосконалення управління інтенсивними міждержавними та внутрішніми міграційними процесами, негативні наслідки яких загрожують національній економіці. Сьогодні міграційні процеси в Україні по різному впливають на її демографічний розвиток, національну економіку, європейський та світові ринки, соціальну та національну безпеку. Ця обставина набуває особливої актуальності, оскільки Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Аналіз та врахування сучасних міграційних тенденцій в нашій державі в контексті участі України в європейському та світовому міграційному просторі розглядається як один із важливих чинників формування державної політики. Увагу акцентовано на завдання державної міграційної політики, шляхи і методи регулювання зовнішніх міграцій населення. Сформульовано пропозиції щодо дієвих перспективних заходів державної політики України по впорядкуванню міграційних процесів. Вирішальна роль у регулюванні трудових міграційних процесів як загалом в Україні, так і в її окремих регіонах належить саме управлінню соціально-економічними факторами, тобто такими умовами життя і трудової діяльності людей, які можуть змінюватися в результаті перерозподілу капітальних вкладень, фонду заробітної плати, суспільних фондів споживання.

Принагідно слід зазначити, що в сучасних умовах реалізація заходів активної демографічної та міграційної політики буде успішною тоді, коли враховуватимуться обсяги, напрями та структура міграційних потоків, їх регіональні особливості. З кожним роком чисельність українських трудових емігрантів збільшується. Україна по праву вважається однією з найбільших країн-донорів трудових ресурсів. Проблема полягає в тому, що в нашій державі не ведеться статистика щодо реальної кількості українських громадян, які працюють за кордоном. Немає також реальних даних щодо обсягів міграції. Це спотворює картину міграційних процесів в Україні, унеможливорює ефективне їх регулювання і потребує більшої уваги уряду на цю проблему, що і визначає перспективи подальших досліджень.

Лисовий А. В., Смутчак З. В. Государственная политика управления миграционными процессами в контексте стабилизации национальной экономики.

Раскрыты методологические и практические аспекты совершенствования управления интенсивными межгосударственными и внутренними миграционными процессами, негативные последствия которых угрожают национальной экономике. Сегодня миграционные процессы в Украине по-разному влияют на ее демографическое развитие, национальную экономику, европейский и мировые рынки, социальную и национальную безопасность. Это обстоятельство приобретает особую актуальность, поскольку Украина подписала Соглашение об ассоциации с Европейским Союзом. Анализ и учет современных миграционных тенденций в нашем государстве в контексте участия Украины в европейском и мировом миграционном пространстве рассматривается как один из важных факторов формирования государственной политики. Внимание акцентировано на задачи государственной миграционной политики, пути и методы регулирования внешних миграций населения. Сформулированы предложения по действенным перспективным мероприятиях государственной политики Украины по упорядочиванию миграционных процессов. Решающая роль в регулировании трудовых миграционных процессов как в целом в Украине, так и в ее отдельных регионах принадлежит именно управлению социально-экономическими факторами, то есть такими условиями жизни и трудовой деятельности людей, которые могут изменяться в результате перераспределения капитальных вложений, фонда заработной платы, общественных фондов потребления. Попутно следует отметить, что в современных условиях реализация мероприятий активной демографической и миграционной политики будет успешной тогда, когда будут учитываться объемы, направления и структура миграционных потоков, их региональные особенности. С каждым годом численность украинских трудовых эмигрантов увеличивается. Украина по праву считается одной из крупнейших стран-доноров трудовых ресурсов. Проблема заключается в том, что в нашем государстве не ведется статистика относительно реального количества украинских граждан, работающих за рубежом. Нет также реальных данных об объемах миграции. Это искажает картину миграционных процессов в Украине, делает невозможным эффективное их регулирование и требует большего внимания правительства к этой проблеме, что и определяет перспективы дальнейших исследований.

Постановка проблеми. Міграційні процеси в Україні по різному впливають на її демографічний розвиток, національну економіку, безпеку країни. Це надзвичайно важливо, оскільки наша держава підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Головне завдання полягає в збереженні суверенітету та цілісності України, в її майбутній інтеграції до Європейського Союзу та в забезпеченні європейських умов і тривалості життя. Аналіз сучасних тенденцій у вітчизняних міграційних процесах та їх співвідношення зі світовим міграційним простором є одним із головних пріоритетів державної політики України. Ця проблема безпосередньо та опосередковано впливає на національну економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вітчизняної еміграції, причинам її активізації, наслідкам та можливостям стабілізації присвячено чимало праць вітчизняних вчених, серед яких особливу увагу привертають дослідження А. Круглашова, Е. Лібанової, Т. Лупула, В. Макара, О. Малиновської, І. Маркова, М. Романюка, О. Сича, В. Трощинського та ін.

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій у вітчизняних міграційних процесах, визначенні загроз національній економіці в теоретичному і практичному аспектах та реалізації заходів державної політики щодо їх попередження та усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні особливо вирізняється проблема появи в областях України великої кількості вимушених переселенців через анексію Криму Російською Федерацією, зовнішню воєнну агресію Росії на Донбасі та

бойові дії, які тривають у Донецькій та Луганській областях. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішим для нашої країни питанням стало швидке зростання внутрішньої міграції, а також еміграції.

З початку війни на Донбасі, з цього регіону виїхало, за звітами ООН, понад 2 мільйони осіб, з яких 1 млн. 750 тисяч осіб переселилося до інших областей України, а понад 300 тис. осіб емігрувало до Росії. З окупованого Криму на материкову Україну переселилися близько 25 тис. осіб.

Ця інформація є неточною, оскільки точний підрахунок в бойових умовах неможливий. Основною причиною, що стимулювала високу інтенсивність міграційного руху населення в Україні, стали анексія Криму, бойові дії на Донбасі, тероризм і посягання на територіальну цілісність та суверенітет України. Регулювання соціально-економічних умов міграції робочої сили має передбачати проведення комплексу заходів, які, будучи адаптовані до нинішніх умов господарювання, мають широке коло взаємопов'язаних комбінаційних можливостей, здатних простіше, ніж директивне управління, впливати на розвиток міграційних процесів, що визначають спрямованість і характер мобільності трудових ресурсів України.

Головну роль у регулюванні міграційних процесів як в цілому по Україні, так і зокрема, в певних регіонах має управління соціально-економічними факторами, тобто умовами життя і діяльності населення, які змінюються в результаті перерозподілу капітальних вкладень, заробітної плати, суспільних фондів споживання. При цьому потрібно відзначити, що в сучасних умовах вдосконалення міграційної політики буде успішним лише тоді, коли враховуватимуться обсяги, напрями та структура міграційних потоків, їх регіональні особливості.

В останні роки наша країна була епіцентром активних еміграційних процесів. За оцінкою Світового банку, Україна є одним з п'яти найбільших постачальників емігрантів у світі. Ми поступаємось лише Китаю, Індії, Мексиці та Росії. Поза територією України проживають 8,6 млн. громадян. Кожного року цей показник збільшується, а отже зростає число українців, які живуть і працюють за кордоном тимчасово чи постійно, використовуючи свій розум та вміння для добробуту інших країн.

Шукають щастя в інших країнах, як правило, найрозумніші та найактивніші. Українська статистика з цього приводу мовчить, оскільки люди не виписуються з постійних місць проживання, а працюють за кордоном часто нелегально. Зароблені кошти «проїдаються» і наші трудові ресурси знову течуть за кордон. Майже 70 % заробітчани їдуть за кордон повторно, а значна частина з них залишається на постійне місце проживання.

Найактивнішими заробітчанами стають молоді люди, більшість з вищою освітою. Найчисельнішою є група 17-27-річних (41,7 %). Трохи менше тих, кому 28-38 і 39-49 років, – відповідно 28,3 і 26,7 %. А людей віком за 50 – усього 3,3 %. Найбільше мігрантів із вищою освітою – 36,7 %, з незакінченою вищою – 13,3 %, із середньою спеціальною – 26,7 %, середньою – 15 %. Країна також втрачає і менш кваліфіковану робочу силу, що від'їжджає на заробітки в зарубіжні країни [1, с. 7].

Вагому частку в структурі трудової міграції складає найбідніша частина населення України – селяни. Протягом десятиліть вони виїжджали в міста, а тепер рух сільської робочої сили спрямований в основному за кордон. Більше 1 млн. наших селян, як нелегали, майже за безцінь (за європейськими стандартами) пропонують свою працю. Серед тих, хто виїжджає з села, особи працездатного віку складають переважну більшість, а серед осіб, що прибувають на постійне проживання у сільську місцевість, переважають люди пенсійного віку. В західній Україні є окремі поселення, де не має зовсім осіб працездатного віку – лише діти та пенсіонери – решта на заробітках.

Кримінальним видом міграції є торгівля жінками, переважно молодого та середнього віку. Це процес, що також призводить до демографічних втрат населення нашої країни. Коренем цього негативу також є соціальні негаразди у суспільстві.

Напруженість міграційних процесів в нашій країні є частиною системної кризи в державі, що зумовлена кризовим станом економіки, руйнуванням соціальної сфери (особливо в сільській місцевості), майновою диференціацією суспільства, бідністю мільйонів людей. Так, наприклад, офіційна статистика фіксує нестачу доходів на забезпечення першочергових потреб – 63,4 % сільського населення; доходів на оплату житла не вистачало 62,1 %, на оплату медичного обслуговування – 83,9 %, нестачу одягу відчували 84,2 % селян. Причому маються на увазі доходи працюючих селян, а як бути безробітним, пенсіонерам, студентам? За статистичними даними та соціологічними дослідженнями, зараз бідні й убогі складають 70 % селян [2, с. 6].

Середньомісячна заробітна плата в січні 2017 р. в цілому по Україні склала 6008 грн, а в сільському господарстві лише 4899 грн, що у доларовому еквіваленті дорівнює відповідно близько 230 та 185 дол. США. Якщо врахувати, що за світовими мірками межа абсолютної бідності складає 4 долари США на людину в день, а на вищевказану заробітну плату необхідно ще і сім'ю утримувати, то наша країна за рівнем заробітної плати попадає в групу країн, що розвиваються і безнадійно відстають від світових стандартів [3].

Але заробітну плату мають не всі: суттєвим фактором збільшення чисельності емігрантів є безробіття (часто приховане). Третина підприємств можуть працювати, не скорочуючи обсяги випуску продукції, з меншою кількістю працівників. Число зайвих працівників складає майже 25 % зайнятих. Більшість підприємств змирилися з надлишковою кількістю робітників, щоб зберегти кваліфіковану робочу силу та скоротити витрати на виплату компенсацій при скороченні кадрів. Для цього використовується скорочений режим робочого дня, відпустки за власний рахунок, тимчасове призупинення деяких технологічних процесів. Завдяки цим заходам формальні обсяги зайнятості зберігаються, але це не забезпечує робітникам достатніх коштів для існування та відтворення робочої сили. Якщо зараз не вжити певних заходів по ліквідації масового безробіття, особливо серед селян, то неминуча нова хвиля міграції найактивнішої частини населення.

Тривале перебування потенційного працівника в якості безробітного призводить до втрати набутих раніше професійних навиків, поступової втрати кваліфікації, зниження стимулів до праці, а також обов'язкового зниження рівня життя та соціального статусу людини. В нашій країні є близько 8 млн. людей, які відносяться до маргінальних груп. Це безробітні понад 1 рік; працівники у відпустках за власний рахунок; працевлаштовані, доходи яких нижчі за межу малозабезпеченості; пенсіонери (не всі); жебраки та бродяги; зневірені особи. Процес маргіналізації у суспільстві є джерелом соціальної нестабільності: громадської непокори або еміграції з країни.

Останніми роками в Україні відчутно позначився люмпенізований прошарок, що складається з людей, що не працюють ні на підприємстві, ні у своєму домашньому господарстві, що відмовилися навіть від вирощування городини для власного споживання. Ці люди перебиваються випадковим заробітчанством, сподіваються на допомогу держави (часто живуть на пенсії батьків та дітей). Часто праця тимчасових працівників набуває характеру наймитування. Наймит – це постійний помічник в заможній сім'ї, якого залучають до роботи кожний раз, коли в цьому виникає потреба; його праця оплачується в основному натурою. З тимчасовими (по денними) працівниками прийнято розраховуватися продуктами і алкоголем. На тих, хто виробляє алкогольні сурогати, за «загальний еквівалент товару» можуть працювати майже задарма їх односельці, що спилися.

Саме малі віддалені села потрапили в число найпроблематичніших з погляду наявності роботи і оплачуваної зайнятості. В даний час в багатьох селах ліквідовані

великі сільгоспідприємства або вони знаходяться в стані фактичного банкрутства. По суті справи, йдеться про нове масове явище – повну відсутність в селах підприємств-працедавців.

Основною причиною безробіття, бідності, а відтак і демографічних проблем стала економічна криза 90-х років, зокрема спад обсягів виробництва та зниження доходів підприємств та домогосподарств. На ці проблеми не звернули належної уваги представники відповідних центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Політико-економічні трансформації в Україні проводилися без урахування наслідків для суспільства, а відновлення економіки здійснювалося без достатнього наукового обґрунтування.

В цих соціально-економічних умовах трудова міграція має також певні позитиви. Добре те, що люди не впали в апатію та песимізм, не чекають від держави «подачок», а самі собі шукають хоч і нелегальну, та все ж роботу і конкретний заробіток, то ж можуть утримувати свої сім'ї. Дехто із заробітчанин навіть примудряється покращити свої житлові умови, дати дітям освіту. Таким чином, Україна з кризовою економікою умудряється забезпечувати своє майбутнє.

Оскільки наша держава не в силах поки що впоратись з проблемою трудової міграції: робоча сила однаково буде перетікати туди, де більше платять, то необхідно хоча б намагатись захищати наших заробітчанин в інших країнах. Україна повинна укладати двохсторонні міждержавні угоди на легальне працевлаштування наших громадян. Тоді кожен український заробітчанин буде відчувати себе за кордоном впевненіше і не буде боятися, що його будь-якої хвилини можуть вислати за кордон. Він буде мати право на мінімальну соціальну допомогу та медичне обслуговування. Наша держава від цього матиме позитивний імідж за кордоном, про неї будуть інакше думати і прості громадяни зарубіжних країн, в яких наша країна асоціюється з проституцією та нелегальною міграцією.

Для ефективного регулювання зовнішніх та внутрішніх міграцій, координації дій всіх зацікавлених підприємств та організацій, в нашій країні потрібно створити Національну службу міграції. Її функціями мають стати: облік міграційних потоків; укладення міждержавних угод щодо умов працевлаштування і роботи українських заробітчанин за кордоном; видача трудових ліцензій іноземним громадянам для працевлаштування в Україні. На неї треба покласти розв'язання всіх проблем міграції, зокрема трудової, як внутрішньої, так і зовнішньої.

Для вирішення проблеми регулювання трудової еміграції можна також залучити приватні агентства та організації, що займаються експортом робочої сили, забезпечити контроль за їх діяльністю повинна державна еміграційна служба.

Необхідно внести зміни до двохсторонніх угод з основними країнами-реципієнтами щодо збільшення еміграційних квот, визначити ступінь їх ефективності в регулюванні трудової еміграції, а з іншими країнами укласти подібні угоди. Наявність таких угод і внутрішніх нормативно-правових актів дадуть змогу ефективніше регулювати еміграційні процеси, стримувати еміграцію, зберегти кваліфікованих працівників, забезпечивши їм відповідний соціальний захист, і, крім того, поповнити бюджет України.

Вагоме значення для налагодження ефективної еміграції має співробітництво з МОМ, членами якої є 46 держав і яка за 40 років своєї діяльності брала участь у долях майже 5 млн. осіб. Ця організація впорядковує еміграцію, веде обмін досвідом і надає емігрантам і державним організаціям інформацію про ринок праці зарубіжних країн, в тому числі щодо професій, кваліфікацій, умов найму [4].

Серйозною проблемою у сфері еміграції є виплати пенсій при роботі за кордоном, а також вдосконалення пенсійного законодавства в цілому. Україна до цих пір не уклала відповідних двохсторонніх угод, навіть із країнами СНД. Для правового забезпечення міждержавних міграцій наша країна має приєднатися до міжнародних

угод, конвенцій з цивільного та кримінального права, медичного обслуговування, страхування [5].

Перехід до гнучкої еміграційної політики передбачає, створення спеціалізованих бірж праці, які мають взяти на себе посередницькі функції при найманні українських громадян за кордоном, відповідати за забезпечення їх інтересів в інших країнах, підбирати місця роботи, укладати контракти, гарантувати дотримання обов'язків сторони, що приймає. Щоб запобігти обману українських заробітчан, доцільно було б одночасно зі створенням спеціалізованих бірж праці з міжнародною сферою діяльності заборонити і поставити під суворий контроль іншу посередницьку діяльність із наймання наших громадян за кордоном, бо влаштована недобросовісною рекламою, ця діяльність стимулює еміграційні очікування і часто обертається незаконною торгівлею «живим товаром» з порушенням прав особистості [4, 5].

І ще одна проблема: щоб бути конкурентноздатним, емігрантові необхідно знати мову країни, в якій він працюватиме. На даний момент, лише 1 % бажаючих працювати за кордоном тією чи іншою мірою знає іноземну мову. Тут держава теж може допомогти, організувавши відповідні курси для тих, хто виїжджає на роботу за кордон.

Приєднання України до Європейської конвенції з прав та основних свобод людини, яка встановлює право залишати рідну країну з метою працевлаштування, породило потребу виробити необхідні правові гарантії захисту інтересів тих, хто працює за кордоном. Ці гарантії можна забезпечити або приєднанням до багатосторонніх міжнародних договорів, з укладенням двохсторонніх угод з трудової еміграції, або шляхом удосконалення відповідного внутрішнього законодавства.

Вищезазначене вимагає негайного проведення ряду заходів в напрямках:

- ратифікації Верховною Радою статті 19 Європейської соціальної хартії для встановлення захисту прав трудових мігрантів;
- удосконалення правового регулювання питань трудової міграції;
- визначення головної урядової структури, відповідальної за стан трудової міграції в нашій країні;
- активізації укладення міждержавних угод про взаємне працевлаштування громадян, міжрегіональних угод про сезонне працевлаштування громадян з прикордонних регіонів України;
- контролю за роботою підприємців, які здійснюють посередницьку діяльність з працевлаштування за кордоном наших громадян;
- проведення вибіркового статистично-соціологічного дослідження трудової міграції для прийняття відповідних управлінських рішень на державному та регіональному рівнях.

У статті 18 Проекту Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу зазначається, що «існуючі можливості доступу до зайнятості для українських працівників, надані державами-членами згідно із двосторонніми договорами, мають бути збережені, а в разі можливості, покращені», а також те, що «Рада Асоціації зобов'язується розглянути можливість надання інших більш сприятливих положень у додаткових сферах, зокрема можливості доступу до професійного навчання, згідно із законами, умовами та процедурами, чинними у державах-членах та в ЄС» [6].

Виконання цих завдань дозволить упорядкувати еміграційні процеси і забезпечити соціальний захист наших заробітчан.

Висновки. Розбудова України як суверенної держави з вільною міграцією трудових ресурсів вимагає принципово нового розуміння зовнішньої еміграції. Перебудова економіки, конверсія військово-промислового комплексу, банкрутство підприємств видобувної й переробної промисловості, об'єктивне, а іноді й штучно спровоковане припинення виробництва призвели до суттєвого скорочення сукупного фонду робочого часу та вивільнення робочої сили. Дефіцит державного і більшості місцевих бюджетів, мала частка іноземних інвестицій в національну економіку, не

дають змоги, за короткий час і без зростання соціальної напруги в суспільстві, перепідготувати значні обсяги вивільненої робочої сили.

Ми вважаємо, що без допомоги держави вирішити зазначені вище проблеми дуже складно. Головна проблема їх вирішення полягає в наданні людям можливості реалізувати свої знання, професійну майстерність і підприємницьку ініціативу. Необхідно створити надійну, достатньо повноцінну систему зайнятості (з високим рівнем заробітної плати), при якій вимушене безробіття може коливатися в межах 1-1,5%. Це є стратегічна установка для нашої держави, орієнтована на найближчу перспективу.

Проблема подолання міграційної кризи є комплексною і вимагає відповідного розв'язання на рівні держави, здійснення цілої системи заходів державної політики (правового, економічного, соціального, освітнього, культурного та організаційного характеру).

Список використаних джерел:

1. Носарева Л. Заробити, проїсти – і знову на заробітки / Л. Носарева // Дзеркало тижня. – 2012. – 20-26 квіт.
2. Симоненко В. Бідність, зубожіння, здичавіння?! / В. Симоненко // Дзеркало тижня. – 2013. – 18-24 жовт.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Романюк М. Д. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти / М. Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 50-60.
5. Smutchak Z. Migratory Threats to National Security of Ukraine: Current Challenges and Ways of Regulation / Z. Smutchak, D. Romanjuk // Baltic Journal of Economic Studies – Riga, 2016 - Vol.2, No.3 – С. 107 – 112.
6. Проект угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua>.

References (BSI):

1. Nosarieva L. Zarobyty, proisty – i zнову na zarobitky [Earn, eat - and again to make money] / L. Nosarieva // Dzerkalo tyzhnia. – 2012. – 20-26 kvit.
2. Symonenko V. Bidnist, zubozhinnia, zdychavinnia?! [Poverty, impoverishment, serfdom ?!]/ V. Symonenko // Dzerkalo tyzhnia. – 2013. – 18-24 zhovt.
3. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Romaniuk M. D. Mihratsiini determinanty natsionalnoi bezpeky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni ta praktychni aspekty [Migration determinants of Ukraine's national security: theoretical and methodological and practical aspects] / M. D. Romaniuk // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2009. – № 1. – S. 50-60.
5. Smutchak Z. Migratory Threats to National Security of Ukraine: Current Challenges and Ways of Regulation / Z. Smutchak, D. Romanjuk // Baltic Journal of Economic Studies – Riga, 2016 - Vol.2, No.3 – С. 107 – 112.
6. Proekt uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom i yoho derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Draft Agreement on Association between Ukraine, on the one hand, and the European Union and its member states, on the other hand][Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://comeuroint.rada.gov.ua>.

Keywords: external migrations; internal migrations; inter-regional migrations; the forced mass internal migratory resettlements; interstate migrations; foreign labor migrations; migratory threats to national security; migratory challenges; state policy.

Ключові слова: зовнішні міграції; внутрішні міграції; міжрегіональні міграції; вимушені масові внутрішні міграційні переселення; міждержавні міграції; закордонні трудові міграції; міграційні виклики; державна політика.

Ключевые слова: внешние миграции; внутренние миграции; межрегиональные миграции; вынужденные массовые внутренние миграционные переселения; межгосударственные миграции; зарубежные трудовые миграции; миграционные вызовы; государственная политика.

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/3839575>

Рецензент: Коренюк П. І., завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету, доктор економічних наук, професор